

КРИЗА СУЧАСНОГО СВІТУ

Продовжуємо публікацію вибраних місць з книги видатного французького мислителя Рене Генона “Криза сучасного світу”.

ТЕМНА ДОБА

Індуїстська доктрина вчить, що людський цикл, названий Манватарою, ділиться на 4 періоди, протягом яких примордіальна (первинна, першопочаткова. — Ред.) духовність поступово все більше і більше затемнюється. Ці періоди древні традиції Заходу називали Золотою, Срібною, Бронзовою і Залізною добою. В наш час ми знаходимося в Залізній добі, в Калі-юзі або в “Темній добі”. Поступово істини, раніше доступні всьому людству, стають все більш прихованими і недосяжними. Число тих, хто ними володіє, з часом зменшується, і хоча скарби “нелюдської” передвічної мудрості ніколи не можуть бути втраченими остаточно, вони оточують себе непроникним покровом, який приховує їх від людських очей і утруднює до них доступ. Саме з цієї причини всюди, хоч і в різних формах, ми зустрічаємося з тою самою проблемою: дещо виявилось втраченим, принаймні для зовнішнього сприйняття, — дещо таке, що потрібно відшукати наново. В той же час індуїстська доктрина стверджує, що **приховане знову стане видимим в кінці циклу, котрий одночасно виявиться і початком циклу нового.**

Виникає питання: чому циклічний розвиток проходить саме в напрямку від вищого до нижчого? Адже в цьому разі циклічна доктрина є повним запереченням ідеї прогресу в тому вигляді, як її розуміє сучасна цивілізація. Причина полягає в тому, що розвиток всякого проявлення¹ з необхідністю передбачає рух, що постійно прискорюється, в бік від породжуючого Принципу. Починаючи з найвищої точки проявлення з необхідністю сягає вниз, причому, як і у випадку з фізичними тілами, швидкість руху постійно зростає доти, доки не досягне межі і рух не припиниться. Цей процес сходження вниз можна назвати “прогресуючою матеріалізацією”, оскільки сам Принцип, у свою чергу, співвідноситься з чистою духовністю, яка є його прямим виразом (ми визначаємо духовність лише як вираження Принципу, а не як його синонім, оскільки Принцип у своїй сутності, знаходячись по інший бік щодо всіх протилежностей, не може ототожнитись із жодною з категорій, які передбачають можливість існування категорії протилежної). Більш того, терміни “дух” і “матерія”, взяті нами з західної мови для зручності, мають для нас надто умовну цінність.

Насправді у всьому потрібно прослідковувати дві протилежні тенденції: одну як сходження вниз, другу — як сходження вгору, або, іншими словами, одну — відцентрову, другу — доцентрову. Від переважання тієї чи іншої тенденції залежать дві взаємодоповнюючі фази проявлення: перша — відділення від Принципу, друга — повернення до Нього. Ці дві фази можна порівняти з биттям серця або диханням (вдих і видих). І хоча ці дві стадії частіше всього розглядаються як послідовні, дві відповідні тенденції проявлення слід розглядати як одночасні, проте діючі з різною мірою інтенсивності. Іноді трапляється, що в моменти, здавалось би, явного переважання тенденції опускання вниз в ході одного з циклів розвитку світу відбувається якесь особливе втручання, яке дозволяє зміцнити протилежну тенденцію підняття вгору і відновити, наскільки це дозволяють конкретні умови, деяку нехай навіть відносну рівновагу. **В результаті занепад може бути призупиненим або тимчасово нейтралізованим.**

Очевидно, що наведені тут нами в найбільш загальному вигляді погляди Традиції дають можливість підійти до концепцій значно глобальніших і глибших, ніж всі ті версії “історії філософії”, котрі так цікавлять сучасних людей.

¹ Мається на увазі, що реальність може перебувати як у проявленому, так і не проявленому стані (прим. редакції)

Сам термін “філософія” етимологічно значить не що інше, як “любов до мудрості”. Це передбачає передусім деяку схильність до осягнення мудрості і, в ширшому значенні, пошук, породжений цією схильністю, що веде до здобуття знань. Таким чином, “філософія” є лише попередньою і підготовчою стадією, лише рухом в напрямку до мудрості або, іншими словами, сходинкою, яка відповідає нижчим проявленням цієї мудрості. Наступне спотворення цього поняття полягало в тому, що проміжна сходинка була прийнята за самоціль, і з’явилося прагнення замінити “філософією” (“любов’ю до мудрості”) саму мудрість, а це передбачало забуття або ігнорування істинної природи останньої. Саме таким чином виникло те, що може бути названо “профанічною філософією”, тобто підробленою, фальшивою мудрістю чисто людського і тому виключно раціонального порядку, яка зайняла місце істинної, традиційної, надраціональної і “нелюдської” мудрості.

Витоки сучасного світу треба шукати в “класичній” античності. Сучасний світ не так вже й помиляється у своїх претензіях на походження від греко-латинської цивілізації і свою спадковість по відношенню до неї. В той же час треба зауважити, що цей зв’язок є досить опосередкованим, — копія досить мало подібна на оригінал, оскільки навіть в класичній античності ще зберігалось багато речей інтелектуального і духовного порядку, аналогів яким у сучасному світі знайти неможливо. Тому обидві ці цивілізації є вираженням двох різних ступенів затемнення справжнього знання. Теоретично можна уявити собі, що занепад античної цивілізації повинен був поступово і неперервно привести до стану, аналогічного сьгоднішньому. Проте насправді цього не відбулося, оскільки в певний момент **в історії Заходу настав інший критичний період — компенсації і часткової нейтралізації занепаду, про який ми вже згадували вище.**

Це була епоха піднесення і поширення Християнства, що збіглася, з одного боку, з процесом розсіяння євреїв, а з іншого — з останньою стадією (“темною добою”. — Ред.) греко-латинської цивілізації. Подібність епохи занепаду “класичного” світу і сучасної епохи часто привертало увагу багатьох дослідників, і слід визнати, що ця подібність справді вражаюча.

Чисто “профанічна” філософія стала поширюватися все ширше і ширше: щоб показати глибину її інтелектуального виродження, цілком достатньо згадати скептицизм, з одного боку, і стоїчний та епікурейський моралізм — з іншого. В той же час древні сакральні доктрини, що перестали бути зрозумілими, з цієї самої причини самі деградували до рівня звичайного “язичництва”, тобто перетворились на відверті “забобони”, в речі, які втратили свій глибинний сенс і існують самі по собі як чисто зовнішні прояви. Були й спроби реакції проти цього занепаду: сам еллінізм намагався здобути нові сили за допомогою елементів, запозичених з тих східних доктрин, до яких йому вдалося доторкнутись. Проте ці засоби вже не були дійовими: греко-латинська цивілізація повинна була закінчитись і ситуації було суджено “виправитись” за допомогою інших, зовнішніх стосовно греко-латинського світу, засобів і в цілком особливій формі. Цю трансформацію здійснило Християнство. Щодо цього треба зауважити, що безсумнівна подібність між тою епохою і нашим часом є одним з факторів, відповідальним за поширення в сучасному світі хаотичного “месіанства”.

Після неспокійного періоду варварських вторгнень, цілком достатніх для доруйнування старого порядку, **на кілька століть відроджується нормальний лад. Йому відповідає період Середніх віків**, про які наші сучасники, нездатні осмислити всю повноту інтелектуальності і духовності тієї епохи, мають настільки спотворену уяву, що вважають їх більш чужими і далекими, ніж класична античність.

З нашої точки зору, справжнє Середньовіччя охоплює період з часів царювання Карла Великого і до початку 14 століття, коли відбувається новий занепад, який продовжується, проходячи різні стадії і набираючи швидкість, аж до нашого часу. Ця дата — 14 століття — є точкою істинного початку власне сучасної кризи. Це час початку розпаду власне Християнського світу, з яким по суті можна ототожнити Західну цивілізацію Середніх віків. Таким чином, сучасний період повинен бути відсуненим майже на два століття назад в порівнянні з тим, що зазвичай прийнято вважати в істориків. Відродження і Реформація — перші результати, які стали можливими лише завдяки попередньому занепаду. Зовсім не будучи реставрацією нормального порядку речей, вони, навпаки, ознаменували собою ще глибше падіння, остаточно закріпивши повний розрив з Традиційним Духом: Відродження

реалізувало цей розрив у сфері мистецтв і наук, Реформація — у сфері самої релігії, хоча це та сфера, в якій подібне явище вищою мірою протиприродне.

Те, що ми називаємо відродженням, було зовсім не відродженням, а смертю багатьох речей. Видаючи себе за повернення до греко-римської цивілізації, воно запозичило лише найбільш поверхову її сторону, оскільки саме вона могла отримати відображення в письмових джерелах. Принаймні, подібне повернення, будучи далеко не повним, було чимось у вищій мірі штучним, оскільки означало відновлення зовнішніх форм, покинутих духом життя вже багато століть тому. Що ж стосується традиційних наук Середньовіччя, то після кількох останніх проявів приблизно на цьому часовому рубежі вони зникли так само безповоротно, як науки далеких цивілізацій, зруйнованих тим чи іншим катаклізмом. Проте цього разу на їхньому місці не з'явилося нічого аналогічного. З цього часу існує лише “профанічна філософія” і “профанічна наука”, основані на повному запереченні істинного інтелекту, на зведенні знання до його найнижчих рівнів — не пов'язаного з Принципом емпіричного та аналітичного вивчення фактів, на розчиненні в нескінченній кількості незначних деталей, на накопиченні необгрунтованих гіпотез, що нескінченно руйнують одна одну, і на фрагментарних точках зору, не здатних привести ні до чого іншого, крім вузько практичного застосування. Саме в цій чисто практичній сфері і слід шукати єдину безумовну перевагу сучасної цивілізації — перевагу зовсім не завидну, оскільки виключна стурбованість саме цією практичною стороною справ на шкоду всім іншим надало цій цивілізації відверто матеріального характеру, зробивши її воістину страхітливою. В той же час дивує те, з якою швидкістю Середньовічна цивілізація була віддана забуттю. Вже в 17 столітті люди не мали ні найменшої уяви про те, що це була за епоха, а пам'ятники, що збереглися з середньовіччя, в їхніх очах не мали ніякої ні інтелектуальної, ні навіть естетичної цінності. Це є цілком достатнім доказом того, наскільки принципово змінилася суспільна думка за цей короткий термін. Неможливо припустити, щоб такі радикальні зміни відбулися спонтанно, самі собою, без втручання певної спрямовуючої волі, доместенна природа якої, скоріше всього, повинна залишатися загадкою. Майже неможливо повірити в те, що міф, який зображає Середні віки епохою мракобісся, невігластва і варварства, склався абсолютно спонтанно і що очевидна фальсифікація історії, нав'язана нашим сучасникам, могла здійснитися без якогось попереднього плану.

Існує термін, який став популярним в епоху Відродження і який з самого початку містив у собі всю програму сучасної цивілізації: цей термін — “гуманізм”. Люди Відродження дійсно прагнули все звести до чисто людських пропорцій, виключити принципи більш високого рівня і, висловлюючись символічно, відвернутися від Неба під приводом підкорення землі. Древні греки, прикладу яких вони, як їм здавалось, слідували, ніколи не заходили так далеко в цьому напрямі, навіть в періоди найглибшого інтелектуального занепаду. Для них відверто утилітарні міркування ніколи не мали вирішального значення, як це нерідко відбувається з сучасними гуманістично орієнтованими людьми. **Гуманізм являє собою першу форму того, що пізніше стало сучасним “лаїцизмом” — чисто секулярним, світським світоглядом. Саме завдяки своєму прагненню звести все до людини як самоцілі, сучасна цивілізація вступила на шлях послідовного опускання і деградації, які завершилися зверненням до рівня найнижчих елементів у людині і орієнтацією на задоволення його найгрубіших матеріальних запитів.** А це останнє є достатньо примарною метою, оскільки цивілізація постійно породжує значно більшу кількість штучних потреб, чим сама спроможна задовольнити.

Чи дійде сучасний світ до фатального кінця того шляху, на який він став? Чи ще до того, як він порине в засмокуючу його безодню, знову відбудеться втручання спрямовуючої сили так само, як це відбулося в період занепаду греко-латинської цивілізації? Ми вважаємо, що зупинка на півдорозі більше неможлива і, згідно зі всіма вказівками традиційних доктрин, ми увійшли в останню, завершальну стадію Калі-юги, в найтемніший період цієї “темної доби”, в епоху дисолюції, з котрої можна вийти лише через страшний катаклізм. За такого стану справ ми потребуємо не просто часткового виправлення ситуації, але повного і радикального її оновлення. Хаос і безладдя настільки поширилися і досягнули тієї точки, що набагато перевищили всі відомі раніше межі. Починаючи з Заходу, вони загрожують розповсюдитися на решту світу. Ми можемо бути абсолютно переконаними, що

тріумф цих сил приречений бути тимчасовим та ілюзорним, проте сьогодні він настільки тотальний, що в ньому не можна бачити знаку найстрахотливішої з тих криз, які відбувалися з людством в ході нинішнього циклу. Хіба ми не досягли вже згаданої в священних книгах Індії циклічної стадії, “коли всі касти змішуються і навіть традиційна сім’я зникає”? **Достатньо озирнутися довкола, щоб переконатися, що саме це і відбувається сьогодні, і побачити повсюдно ознаки найглибшого виродження, названого Євангелієм “мерзотою запустіння”. Нам не можна недооцінювати серйозність подібної ситуації. Слід розглядати її такою, якою вона є, без оптимізму, але й без песимізму, тому що кінець старого світу буде в той же час і початком нового.**

Ці міркування підводять нас до запитання: в чому полягає причина існування періодів, подібних до нашого? Насправді, якими б аномальними не виглядали наші умови, взяті самі по собі, вони є елементом загального порядку речей, — того єдиного порядку, який часто складається з суми часткових і відносних безпорядків. Наша епоха, якою б трагічною і страшною вона не була, повинна нарівні з іншими мати своє законне місце в загальному ході людського розвитку, і вже сам той факт, що її прихід передбачено традиційними доктринами, є цьому достатнім підтвердженням. Додамо, що і як при інших змінах стану, перехід від одного до наступного циклу може відбуватися лише в цілковитій темряві.

Ось таким є в загальних рисах і найбільш суттєвих моментах достеменно пояснення сучасного світу, проте слід ясно усвідомлювати, що такого роду пояснення зовсім не є виправданням цього світу. Навіть якщо хвороба неминуча, від цього вона не стає здоров’ям. Якщо, врешті-решт, зло непрямым чином служить добру, то воно саме по собі не перестає бути злом. Сучасна цивілізація має причину для свого існування і є саме тим, чим вона повинна бути, і вона виникла в призначений для неї час і на відведеній для неї території. Проте це не заперечує того факту, що судити її треба у відповідності до слів Євангелія: “Зіссуття повинно прийти в світ, проте горе тим, через кого воно прийде”.

Продовження в наступних числах.

